

U registima ima više netočnosti. Jedna od njih odnosi se na više ankonitanskih isprava (npr. br. 137, str. 180). Prema registu, općinsko vijeće u Anconi odobrava građanima koje su opljačkali »dubrovački razbojnici« da se namire »od zaplijenjene dubrovačke robe u ankonitanskoj luci«. Međutim, odobrenje se odnosi na pljenidbu, gdje god (*ubilibet*) ovlaštenici naiđu na dubrovačku imovinu. U br. 134, str. 177, nije riječ o »daći«; u više regista (br. 166, str. 213; br. 208, str. 257 itd.) spominju se »zakonski zastupnici« (premda je riječ o običnim punomoćnicima); u ispravi br. 102, str. 132 riječ je o dosjelosti, a ne o zastari); u ispravi br. 224, str. 285 o doživotnom uživanju, a ne o prodaji, u ispravi br. 233, str. 293 o zajmu, a ne o posudbi. U ispravi br. 10, str. 51 u registu se pogrješno spominje *rok* umjesto, ispravno, *granica*.

Ponegdje su pogrješno uporabljene *znaci*, npr. na početku isprave br. 12, str. 52 stavljene su oble umjesto uglate zgrade; u br. 22, str. 61 u tradiciji isprave poslije *Ovjerovljeni prijepis* umjesto (*A*) treba (*A'*) itd.

Ponegdje je zabunom uporabljena nehrvatska terminologija (npr. br. 22, str. 61 i br. 51, str. 91: *krivični* umjesto kazneni).

Sve ove i slične primjedbe marginalne su prirode. Dobronamjerni čitatelj lako će ih sam naći i popraviti.

Ova *Supplementa* su od neprocjenjive koristi za budući rad općih, pravnih, ekonomskih i dr. povjesnika, a da o ostalima (lingvisti itd.) i ne govorimo.

Neke su isprave osobito inspirativne. Mislimo npr. na ispravu br. 160, str. 206 prema kojoj Bela IV. 30. ožujka 1256. donosi presudu u sporu krbavskoga kneza (*Karolus de Corbavia*) i još nekih hrvatskih uglednika s templarima *super terra nomine Synch existenti in Gehka*, što autori u registu prevode kao »zemlja Sinč u Gackoj«. Kako je ta isprava sačuvana u izvorniku, ona otvara mogućnost reinterpetacije isprave iz veljače 1243. god. (CD IV, 181, br. 162) u kojoj je sumnju u njezinu vjerodostojnost dosad pobuđivao, uz ostalo, i *Karolus de Corbavia*. Kako isprava iz 1256. god. pada u vrijeme pregovora templara s kraljem da odstupe Senj i Gacku, vrijedilo bi je podrobnije analizirati. Jednako su značajne i isprave br. 22, str. 61 (trgovački ugovor Senja i Raba iz 1205. god.) te isprava br. 167, str. 214 (ugovor Raba s »ljudima iz Krajine i Vrulja«).

Željno očekujemo skore prve plodove rada na golemom području istraživanja koje su nam urednici i autori ponudili.

Lujo MARGETIĆ

Magdalena Apostolova MARŠAVELSKI, **Iz pravne prošlosti Zagreba (13. do 16. stoljeće)**, Školska knjiga, Zagreb, 1998., str. 283

1.

Autorica knjige, prof. dr. sc. Magdalena Apostolova Maršavelski, redovni profesor na Pravnom fakultetu u Zagrebu, već se niz godina bavi proučavanjem starijega zagrebačkog prava, osobito onoga koje se odnosi na pravni sustav zagrebačkog Gradeca. U ovoj knjizi, nastaloj na temelju njezine knjige *Zagrebački Gradec – jura possessionaria*, Zagreb, 1986., autorica je najveću pozornost posvetila ogromnom izvornom materijalu, koji je prije pri-

bližno stotinu godina objavio I. K. Tkalčić u jedanaest opsežnih svezaka. Taj je nepresušni rudnik podataka o starijoj zagrebačkoj povijesti dosad bio predmetom minucioznih povijesnih, toponomijskih, antroponimijskih, demografskih itd. istraživanja, počevši od opširnih, i još uvijek nezaobilaznih, Tkalčićevih uvodnih studija u pojedini svezak, sve do novijih studija I. Kampaša, N. Klaić, V. Bedenka, S. Krivošića, L. Dobronić – da navedem samo nekoliko imena.

Nasuprot tomu, pravno-povijesna istraživanja bila su dosad posve zanemarena. Tek je M. Apostolova svojim studijama, počevši od 1982. god., započela sustavnim i temeljitim pravnim analizama.

U ovoj je knjizi autorica u prvom redu obradila veći broj pravnih problema iz ranije povijesti zagrebačkog Gradeca, ali nije zanemarila ni neka pravna pitanja što se odnose na zagrebačku biskupiju, na organizaciju društva na posjedima zagrebačkog kaptola i na neka pitanja iz pravne prošlosti Turopolja. Ipak, težište knjige je na problematici Gradeca.

U prvome dijelu knjige (11–28) autorica analizira sadržaj Zlatne bule Bele IV. (1242. i 1266.): kaznene norme, sudsku instancu prvoga stupnja (sudac – *judex*) i daljnje sudske instance (*maiores*, kralj), dokazna sredstva, nasljeđivanje i imovinsko pravo. Ona predlaže nove ideje, ali ovdje ne možemo ulaziti u detalje. Ipak bih upozorio na jednu neobičnost. Naime, autorica je već odavno i opetovano upozorila na to da se u novijoj literaturi stalno pogriješno navodi odredba Zlatne bule po kojoj u povodu sumnje jedne od stranaka na objektivnost suca stvar rješavaju *maiores civitatis*, navodno »pod predsjedanjem suca« (*judice presidente*) – umjesto ispravno »u nazočnosti suca« (*judice presente*). Međutim, i nakon tih upozorenja i u najnovijim radovima uporno se ponavlja ista pogreška i pritom obično uz tekst daje i fotografija Zlatne bule – često vrlo uspješna, na kojoj se jasno vidi riječ *presente*, a ne *presidente*. Postavlja se opravdano pitanje prate li autori literaturu i uspoređuju li svoj tekst s priloženom fotografijom, tim više što je tekst »pod predsjedanjem suca« neprihvatljiv i dovodi do pogriješnog shvaćanja te odredbe.

U poglavlju *Pravo zagrebačkog Gradeca u praksi 14. i 15. stoljeća* (29–72) čitatelj dobiva pertinentan izbor iz vrlo opsežnog Tkalčićevog objavljenog materijala. Taj materijal upravo izaziva na diskusiju. Pogotovu je dragocjen odjeljak *Zagrebački Gradec kao područje postglosatorskog prava* kojim se naše romaniste nedvojbeno poziva da nastave predložene analize s aspekta »općeg prava«. I ovdje je očito da se srednjovjekovne isprave ne može ispravno shvatiti ako se ne uzme u obzir rimskopravna komponenta u njezinu kontinuiranom razvoju od postklasičnog doba do komentatora.

Osnovno istraživanje M. Apostolove obuhvaća *Stvarno pravo zagrebačkog Gradeca* (75–215). U ovom prikazu ne može se ni naznačiti bogatstvo problematike koju autorica obrađuje uz uporabu vrela i odgovarajuće literature. Može se tek upozoriti na poneko pitanje.

Osobito inspirativnima držim raščlambe o feudalnom vlasništvu te o njegovu odnosu prema gradečkom *jus perpetuum possidendi* i prema stvarnopravnim ovlaštenjima na *sessiones jobagionales*. Daljnja diskusija o pluralitetu imovinskih masa u obitelji, o odnosu roditelja prema pravima djece, o rođačkom i susjedskom pravu prvokupa i o načelu *pater-na paternis* morat će bez daljnjega krenuti od autoričinih analiza.

M. Apostolova je, nadalje, dala nove i svježije ideje o oporučnom nasljeđivanju (npr. o *legati pro anima, pro serviciis, pro gratitudine* itd.), o *cives, inhabitatores* i *inquilini*, a posve su nova i značajna raspravljanja o stvarnopravnom zakupu *sub conditione*, o *census* i o »inpnoracijama«.

Autorica je dodala i analize pravnog položaja predijalista zagrebačkog biskupa (219–229) u kojima se kritički osvrće na prethodna istraživanja, osobito N. Klaić i pri tome proučava, uz ostalo, i podjelu predijalista na zakupce u užem smislu riječi i vojnike.

Zanimljive su i misli o emfiteuzi na kaptolskim posjedima (231–241), a vrijedi pročitati i tekst o *quarta puellaris* po običajnom pravu Turopolja (243–251).

Kazala radova o uporabljenim vrelima i literaturi, pregled citiranih odlomaka iz već spomenutih Tkalčičevih djela (257–280) olakšavaju čitatelju snalaženje u problematici, a strani čitatelj koji ne vlada hrvatskim dobit će stanovitu predodžbu o sadržaju knjige u odjeljku *Conclusions* (253–256).

2.

Naš veliki crkveni povjesničar I. K. Tkalčić često se obraćao pravnim povjesničarima s usrdnom molbom da prouče neizmjereno bogatstvo što se nalazi u sudskim aktima, objavljenima zahvaljujući njegovu dugogodišnjem predanom i požrtvovnom radu. Tako je npr. 1897. god. u predgovoru četvrtom svesku istaknuo da će po njemu sabrani spisi »dobro doći i onomu učenjaku, koji će ih ne samo proučavati (...), već i sravnjivati sa sličnima spomenici drugih naroda«, čime je jasno naglasio nužnost komparativnog istraživanja. Još je eksplicitniji bio iduće, 1898. godine, kada je naglasio važnost gradečkih sudskih spisa »za proučavanje domaćega sredovječnoga prava, za koje želim da ga naši domaći pravници (...) što prije obrade« – a 1900. god. obraća se još toplijim riječima: »(...) pravnikom i pravnim stručnjakom od srca bih preporučio, da oni, znajući sredovječne evropske pravne ustanove drugih naroda, izporede s njima i ove naše te ih znanstveno obradivši, iznesu na javu uspjeh svojih iztraživanja na probit hrvatske knjige.« I godine 1902. nastavio je sa svojim nutkanjem: »prava pak zadaća neka bude pravnikom da (...) što točnije prouče (...) kako i uz koje se uvjete razvijalo u nas pravno uvjerenje.« Ne bih dalje nabrajao Tkalčičeve pozive pravnicima, ali odziv je bio više nego slab pa bismo se mogli podičiti »proslavom« stogodišnjice (!) potpune nezainteresiranosti pravnih povjesničara za bogatstvo koje se nalazi u sudskim spisima staroga zagrebačkog Gradeca – sve do radova M. Apostolove koja se odazvala na mnogobrojne Tkalčičeve pozive (bolje reći vapaje) svojim istraživanjima u radovima, a u koje treba ubrojiti i ovaj o kojemu je riječ u ovome prikazu. M. Apostolova je ujedno obavijestila inozemnu stručnu javnost o bogatstvu zagrebačkih sudskih spisa (uz ostalo i u jednome od najuglednijih svjetskih časopisa, »Ius commune«, Frankfurt am Main).

Razumije se samo po sebi da je autorica tek načela vrlo široku problematiku pa se treba pouzdano nadati da će naši pravni povjesnici (uključujući, dakako, i romaniste) krenuti na daljnja istraživanja problemâ koje je ona nagovijestila. U ovoj je prigodi dovoljno upozoriti na pitanja vezana uz objašnjenje funkcija organa *maiores, assessores, antiqui iudices, consilarii, seniores* u njihovu povijesnom razvoju i odnosu prema sucu (*judex*), nadalje na komparativnu analizu funkcija analognih organa u drugim slavonskim gradovima, Ugar-

skoj i uopće u srednjoj Europi, zatim na usporedbu pravnog sustava i pojedinih instituta zagrebačkoga Gradeca sa sustavom i institutima ostalih tavernikalnih gradova i tzv. »općeg prava« te na prizivni postupak u Gradecu, s jedne, i dalmatinskih, ugarskih i talijanskih gradova, s druge strane. Svako od tih pitanja – a ona su dana samo kao primjer – zavrjeđuje da ga se monografski obradi, osobito preko obrana doktorskih dizertacija..

I ova nova knjiga M. Apostolove zapravo se pridružuje Tkalčičevim pozivima pravnim povjesničarima da s novim žarom prionu na valorizaciju bogate zagrebačke pravne prošlosti. Vjerujem da će taj poziv ovoga puta biti uspješniji od onih Tkalčičevih.

Lujo MARGETIĆ

Krbavska bitka i njezine posljedice, ur. D. Pavličević, Hrvatska matica iseljenika – Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., 236 str.

U vrijeme svoje najezde, osvajanja i pustošenja u prostoru srednje i jugoistočne Europe, vraćajući se s vojno-pljačkaškog pohoda po Kranjskoj, Štajerskoj i dijelu Hrvatske, Turci su pod vodstvom Jakub-paše u bitci na Krbavskom polju, 9. rujna 1493. godine, u jednoj iz niza silovitih sudara podijeljenog kršćanstva i islama na prijelazu iz kasnoga Srednjeg u rani Novi vijek, teško porazili hrvatsku plemićku vojsku, pod zapovjedništvom bana Emerika Derenčina, koja im je pokušala zapriječiti povratak u tada već odavno pokorenu Bosnu. Budući da je riječ o jednoj od vjerojatno najodsudnijih epizoda, poput, primjerice, opsade Sigeta 1566. ili Sisačkog boja 1593. godine, s dalekosežnim posljedicama (bio je to, po riječima suvremenih kroničara, »prvi rasap kraljevstva hrvatskoga« /Ivan Tomašić, 16. st./), u tragičnoj epopeji gotovo dva i pol stoljeća dugog obrambenog ratovanja Hrvata iz »ostataka ostataka« s Osmanlijama (15.–18. st.), Krbavska je bitka uvijek bila, u većoj ili manjoj mjeri, zastupljena u spektru interesâ hrvatskoga povjesništva. Ipak se, u kontekstu razvojnih kretanja u suvremenoj hrvatskoj historiografiji, u novije vrijeme osjetila potreba za revitalizacijom, objedinjavanjem i dopunom istraživačkih spoznaja o tom nesumnjivo vrlo značajnom događaju u hrvatskoj povijesti (u odnosu na ranije polučene, uglavnom tradicionalistički usmjerene povijesno-pisne domašaje).

Slijedom toga, u razdoblju između 1993. i 1996. godine a u povodu 500. obljetnice Krbavskoga boja, organizirana su tri znanstvena skupa, tematski posvećena Krbavskoj bitci, nekim značajkama vremenskoga i prostornog obzora u kojem se zbio taj povijesni događaj te njegovim uzrocima i posljedicama. Središnje mjesto među njima pripada znanstvenom skupu pod nazivom »Krbavska bitka i njezine posljedice u povodu i u čast 500. obljetnice dolaska biskupa Kristofora i Modruško-krbavskog kaptola u Novi Vinodolski« koji je održan u Novom Vinodolskom 22.–24. listopada 1993. godine. Priopćenja s tog i preostala dva znanstvena skupa (prvi, u Zagrebu, 9. rujna 1993. i posljednji, u Udbini, 26. travnja 1996. godine) objelodanjena su najzad koncem 1997. godine u zborniku radova *Krbavska bitka i njezine posljedice* koji je pred nama. Zbornik, koji je uredio povjesničar